

geschiedenis. Het is een fascinerende *casestudy* van mentaliteits- en *gender*-geschiedenis. Na een wat stroef begin wint het boek aan vaart en levendigheid, en blijft jargon tot een overmatig gebruik van het werkwoord 'koppelen' (in verband brengen met, etc.) beperkt. De mentale wereld van de NVB wordt tot in de details beschreven, maar mede dank zij het heldere kader verliest het descriptieve gedeelte niet aan zeggingskracht.

J. H. Blok

F. Grünfeld, *Nederland en het Nabije Oosten. De Nederlandse rol in de internationale politiek ten aanzien van het Arabisch-Israëliësch conflict 1973-1982* (Dissertatie RU Limburg 1991; Deventer: Kluwer, 1991, x + 360 blz., ISBN 90 268 2136 0).

Uit een oogpunt van geschiedschrijving is dit boek uiterst waardevol als aanvulling en vervolg op een eerder proefschrift van Robert Soetendorp, *Het Nederlandse beleid ten aanzien van het Arabisch-Israëliësch conflict 1947-1977* (Meppel, 1982). Grünfeld wijdt aparte hoofdstukken aan de Nederlandse achtergronden van het olie-embargo 1973, van de Europese politieke samenwerking met betrekking tot het Midden-Oosten en van legering van een vredesmacht in de Sinäi. Deze gedeelten worden voorafgegaan door een inleidend hoofdstuk en gevolgd door conclusies.

De driedelige vraagstelling van de auteur luidt: Hoe kwam het Nederlands buitenlands beleid in kwestie tot stand? Welke rol heeft Nederland in de internationale politiek vervuld? En: bestond er een relatie tussen Nederlands buitenlands beleid en de Nederlandse inbreng in de internationale politiek? Die derde vraag is terminologisch erg duister, hetgeen zich her en der in het boek wreekt. Immers de inbreng in de internationale politiek is nu juist buitenlands beleid *par excellence*. Grünfeld schijnt te denken dat, net als bij wetgeving, tussenkomst — zelfs openbare tussenkomst — van het parlement is vereist om buitenlands beleid te maken. Dit is niet alleen constitutioneel onnodig, het is ook praktisch onmogelijk, willen bewindslieden en diplomaten niet constant monddood worden gemaakt.

Concluderend verwerpt Grünfeld de these als zou Nederland op het onderhavige terrein geen eigen beleid meer voeren, doch zich slechts aanpassen aan de buitenwereld. Hij omarmt daarentegen de stelling dat binnenlandse beïnvloeding van het buitenlands beleid een noodzakelijke voorwaarde vormt voor invloed in de internationale politiek. De binnenlandse non-gouvernementele actoren krijgen dan ook grote aandacht. De auteur put uit 37 (bijna allemaal eigen) interviews met hoofdrolspelers. Hij gebruikt bij zijn analyse van de Nederlandse rol Rosenau's vier soorten van beleidsaanpassing in de buitenlandse politiek, zonderdaarvan echter de bruikbaarheid in het algemeen en de relevantie in dit geval aan te tonen.

Omdat — als gezegd — het grote belang van dit werk is gelegen in het achterhalen van de toedracht en niet zozeer in de theoretische interpretatie wil ik mijn verdere opmerkingen graag tot het eerste beperken. Bij het onderscheid tussen verschillende binnenlandse actoren relateert de schrijver het predikaat 'pro-Israëliësch' aan steun voor het bestaan en voortbestaan van de Joodse staat. Deze omschrijving wordt echter niet consequent toegepast. Grünfeld wekt de indruk dat met uitzondering van degenen die op een groot aantal bladzijden als pro Israël worden aangediend verder iedereen neutraal of afwijzend stond tegenover de levenskansen van die staat. *Quod non*. Indien deze terminologie geheel berust op het uitgangspunt dat Israël in en na 1973 bij vrijwel elke diplomatieke schermutseling moest vrezen voor zijn voortbestaan, dan had die these meer adstructie verdiend.

De auteur miskent naar mijn mening het nauwe verband tussen de politiek van Nederland met

betrekking tot enerzijds het Midden-Oosten en anderzijds de Europese politiek. Zo hebben in 1969, zoals hij op pagina 26 meldt, de Fransen de lege stoel toegepast, toen in de West-Europese Unie overleg over het Nabije Oosten werd gestart. Reden voor Parijs was echter niet dat het weigerde over dit controversiële thema te spreken, maar dat het de keuze van dit forum zag als een poging het Franse veto op toetreding van Groot-Brittannië tot de Europese Gemeenschappen te omzeilen. Zo was het inderdaad door onder meer Nederland bedoeld, aangezien behalve de zes van de EEG ook het Verenigd Koninkrijk deel uitmaakte van de WEU.

Iets dergelijks speelde in 1973. Op pagina 70 vertelt Grünfeld dat de Fransen en Britten van hun Europese partners een mandaat vroegen om mede namens hen in de Veiligheidsraad het woord te voeren over het Midden-Oosten. Nederland sprak hierover een veto uit, hetgeen niet alleen toen door de Arabieren, maar nu ook door Grünfeld is uitgelegd als een blijk dat Nederland zo'n mandaat griezelig vond voor Israël (71, juncto 260). Hij baseert zich hiertoe op een veel latere rede van oud-minister Van der Stoep van 1989. Toch rijst de vraag of de Nederlandse houding in die hele episode niet minstens evenzeer werd ingegeven door vrees te ver door de Europese politieke samenwerking te worden meegetrokken in Franse richting, waarbij het Midden-Oosten slechts als aanschouwelijk voorbeeld dienst deed. Een vrijbrief aan andere hoofdsteden is immers hoe dan ook 'griezelig', zeker aan Parijs, waarmee Nederland destijds in menig opzicht van golfengete verschilde. Pikant is in dit verband dat, toen minister Van den Broek medio 1990 voorstelde Frankrijk en Groot-Brittannië te verplichten in de Veiligheidsraad alle tussen de twaalf overeengekomen standpunten uit te dragen, het Parijs was dat in eerste instantie weigerde. Een opdracht is per slot geen vrijbrief.

Ook in 1980 weigerde Nederland, ditmaal onder minister Van der Klaauw, de Fransen tegemoet te komen met wat het zag als het afgeven van een blanco cheque voor enig Europees initiatief dat de Amerikaanse bemoeienis zou kunnen doorkruisen (175). Ook hier rijst de vraag: verzette het zich primair in het belang van de veiligheid van Israël of van de eigen diplomatieke autonomie? Die vraag is van belang mede omdat Soetendorp in zijn voornoemde proefschrift heeft getracht de Nederlandse inzet ten aanzien van het Midden-Oosten geheel te herleiden tot eigen nationale belangen, waarbij hij het begrip 'eigenbelang' overigens wel erg ver oprekte. Bij Grünfeld daarentegen krijgen we hier en daar het gevoel dat hij het altruïsme ten behoeve van de Joodse staat wat al te zeer op de voorgrond plaatst, bijvoorbeeld op pagina 256, waar hij schrijft: 'Voor Nederland constateren we een continuïteit in het beleid dat gericht was op de veiligheid van Israël'. Een *trait d'union* tussen nationaal en Israëliësch belang ligt onder meer in de beleidsdoelstelling van een internationale orde. Daarnaast moest de regering in Den Haag steeds rekening houden met een wijdverbreide voorkeur in de publieke opinie voor Israël boven zijn Arabische tegenspelers, een sympathie die echter altijd groter is geweest naarmate zij minder offers vroeg.

S. Rozemond

Het onbehaaglijke vaderland. De katholieke staatkunde en de Staat der Nederlanden in de negentiende en twintigste eeuw

J. BOSMANS

Voor God, Gezin en Vaderland, zo luidt de titel van een brochure die de RK Staatspartij in de campagne voor de Tweede-Kamerverkiezingen van 1937 op ruime schaal verspreidde. In dit voor het gewone volk bestemde pamflet wordt in klare taal uiteengezet wat de taak van de partij is.

Dat is: alles *herstellen* in Christus. Alles: de Staat, de maatschappij, de zedelijke orde, de rechtsorde. Christus en Zijn leer moeten de samenleving weer doordeesemen. Daarin alleen ligt het heil der wereld. Daarvoor moeten wij allen persoonlijk en allen samen onversaagd en onvermoeid strijden. Een zware, maar mooie taak !

Kernachtiger kon de RKSP het hoofddoel van de katholieke staatkunde nauwelijks formuleren. Ook daarvoor hebben de leiders nooit enig misverstand laten bestaan over de koers van hun beleid en in de kwarteeuw na 1937 leek de doordeseming van staat en maatschappij met Christus' leer evenzeer nog het wachtwoord van de katholieke politiek, al maakte de gespierdheid van de taal geleidelijk plaats voor bezonnener woordgebruik.

Voor God, gezin en vaderland. Was dat wel nevenschikkend bedoeld? Was het opkomen voor het vaderland wel even belangrijk als het opkomen voor God en gezin? Als staat en maatschappij weer doordesemd moesten worden met Christus en zijn leer, dan mankeerde daar het nodige aan. Het is nog niet eens zo heel lang geleden dat de katholieken dit bezield uitdroegen. Even lang is het geleden dat zij ervan verdacht werden niet van Nederland te houden, van Nederland een ander land te willen maken waarin voor mensen met andere opvattingen geen plaats meer zou zijn. En toch, hoeveel bezwaren de katholieken ook mochten inbrengen tegen de grondslagen van de staat en de maatschappij waarin zij leefden, het valt niet te ontkennen dat zij hun afwijzing voornamelijk theoretisch-ideologisch vorm gaven. Zij ontwikkelden geen revolutionaire gezindheid die zou hebben kunnen leiden tot daadwerkelijke omverwerping van de orde. Als het erop aankwam, deden zij in vaderlandsliefde niet onder voor andere bevolkingsgroepen. Dat valt te illustreren aan de hand van hun houding tegenover het huis van Oranje en het vraagstuk van de verdediging van het koninkrijk.

Het huis van Oranje

Naar goed Vaticaanse opvatting had de ultramontaan geen voorkeur voor een bepaalde staatsvorm en dus zou men hem zeker daar waar de vorst niet de katholieke godsdienst

1 RK Staatspartij, *Voor God, Gezin en Vaderland* (S. 1., s. a. [1937]).